

Шест писама на арамејском из Хермопоља.

Увод, језичка анализа, коментар, арамејски текст и превод

Оригинални научни чланак

Бошко Ерић

Универзитет у Источном Сарајеву, Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки“, Фоча, Босна и Херцеговина
bosko.eric@bogoslovski.ues.rs.ba

Аутор започиње рад краћим уводом у ком обрађује историју Арамејског народа и језика. Креће од хипотетичких почетака, тј. везе Амореја и Ахламу народа са Арамејцима, као и првог конкретног помена Арамејца у 12. веку пре Христа, па до ахеменидске Персије, посебно се задржавајући на ширењу арамејског језика. Затим, прелази на представљање особености арамејског језика коришћеног у Хермопољу кроз анализу шест писама које је написао исти аутор у 6. и 5. веку пре Христа, тј. у чему се огледа сличност тог дијалекта, са дијалектима који су му претходили и следили. Након овога, аутор указује на важност изучавања ових и сличних текстова, како за разумевање свакодневног живота и културе арамејског народа у једном историјском тренутку, тако и за разумевање историје јеврејског народа и за изучавање Светога Писма. На крају овог дела рада, пре него што пређе на препис и превод на српски ових шест писама, аутор указује на неке особености конкретног превода на српски и како је неке арамејске изразе и термине преводио на српски.

Кључне ријечи:

Хермопољ, писма, арамејски дијалекти, Свето Писмо

Six Aramaic letters from Hermopolis

Introduction, linguistic analysis, commentary, Aramaic text, and translation

Boško Erić

University of East Sarajevo, Faculty of Orthodox Theology St. Basil of Ostrog, Foča, Bosnia and Herzegovina

The first part of the paper is dedicated to the history of the Aramaic people. The author points out that there are hypotheses that connect the Arameans with the Amorites and the Ahlamu people but that there is no concrete evidence that they were really the same people. The first and oldest unequivocal mention of the Arameans is from the 12th century BC. After this period, circumstances enabled the creation of smaller Aramaic kingdoms that survived for a shorter period of time until they were destroyed by the Neo-Assyrian Empire. Of particular importance for this paper, on which the author concentrates his attention, is the fact that in this period, the Arameans created their alphabet based on the Phoenician alphabet, which would eventually replace the cuneiform alphabet and the Akkadian language that was dominant before. The displacement of the Arameans from the area where they lived led to the spread of their language and script throughout the area ruled by Assyria. This process continued during the time of the Neo-Babylonian Empire and reached its peak during the Achaemenid Persia, which standardized the Aramaic language and adopted it as one of the official languages of its administration. The subject of this paper is six letters that were written during the Achaemenid era—in the 6th or 5th century BC in Hermopolis—in the territory of Egypt, and which are particularly interesting because they contain the peculiarities of Aramaic dialects before the Achaemenid era, but also some from the time of the Achaemenid reform. The author points out some examples that can be found in those six letters (such as writing the phoneme /ð/, which in older dialects was written with the grapheme 𐤛 (z), while in the time of the Achaemenids, it was written with the grapheme 𐤛 (d); in these letters, both graphemes are used, although it is certain that

the same phoneme is “behind them”). The author also draws the reader’s attention to the preposition לָח and points out that there are various interpretations regarding its relationship to לָ and to -ל, but that the meaning is clear. The preposition לָח is used to indicate to whom the letter is addressed. After that, article 17 presents the fact that the Arameans and Jews often lived in close proximity in Egypt, and a study of the history of the Arameans in Egypt (but not only there), their culture, and daily life contributes to a better understanding of the history and culture of the Jewish people, and therefore to the understanding of the Bible. At the end of this part, before proceeding to the transcription of the original texts of these six letters and their translations into Serbian, the author points out some peculiarities of the specific translation into Serbian and how he translated some Aramaic expressions and terms.

Key words:

Hermopolis, letters, Aramaic dialects, Bible

Тема овог рада су писма сачувана у Хермопољу/Хермупољу из 6. и 5. века пре Христа. Иако постоји још места у Египту у којима су сачувана писма и други документи из 5. века написани на арамејском, ова писма су специфична јер су настала за време Ахеменида, али у време када још увек није у потпуности заживела ахеменидска стандардизација арамејског језика, па језик ових писама садржи неке особности старијих дијалеката, дијалеката који су коришћени у новоасирском и нововавилонском периоду. Пронађена су 1945. године као неотворена и неиспоручена (Porten & Yardeni, 1986, p. v). Рад садржи текст и превод шест писама која је написала иста особа и то вероватно од истог свитка од папируса издељених на ових 6 делова (Porten & Yardeni, 1986, p. 9).

На почетку рада ћу преставити укратко историју Арамејаца и арамејског језика да би било јасније како је дошло до тога да се арамејски језик користи у Египту. Након овог дела, ослањајући се на текст поменутих шест писама који су саставни део овог рада, као и њихов превод на српски, указаћу на неке специфичности коришћеног арамејског дијалекта, као и на неке потешкоће са превођењем и како сам их решавао. Након овог дела пажњу ћу усмерити на корист истраживања оваквих докумената за разумевање свакодневног живота људи поменуте епохе и на проблеме са којима су се свакодневно суочавали, али и на корист изучавања конкретних писама за разумевање Светог Писма Старог Завета.

Историјски период о ком је реч у овом тексту, 6. и 5. век пре Христа, јесте време када више не постоји (Ново)Асирија, када су пред пропашћу њени разоритељи: Мидија/Медија и (Ново)Вавилон (Roux, 1992, pp. 335–336, pp. 372–388), када је Египат пред падом, али и време када их је Персија све поразила, њихове територије себи присајединила и на све то додатно се проширила (Roux, 1992, pp. 406–412). С обзиром на то да се од тих догађаја у Персији, у једном царству, налази велики број различитих народа, настао је проблем како комуницирати са свим тим људима. Како да царске наредбе стигну до свих и да их сви разумеју? Како организовати администрацију?

Асирија и Вавилон су већ користили арамејски као један од језика администрације (Gzella, 2015, pp. 104–112, pp. 124–150). Персија прихвата затечено стање, стандардизује арамејски језик (вероватно на основу једног дијалекта са простора Вавилона; Gzella, 2015, pp. 162–164) и увршћује га међу службене језике (поред, на пример, еламитског и староперсијског; Gzella, 2015, p. 164). Захваљујући археолошким проналасцима, пронађеним документима и натписима, данас се зна да је арамејски језик у ахеменидској Персији био *lingua franca* и да се користио од југа данашњег Таџикистана и севера Авганистана (регион Бактрија), до Горњег Египта (у данашњем Асуану) и до запада Мале Азије (на пример, у градовима Ксантос, Сард, Лимира, Даскилеон; Gzella, 2015, p. 10, p. 161, pp. 167–168).

Како је уопште дошло до тога да арамејски језик постане *lingua franca* и један од службених језика Персије, а пре тога један од језика администрације у Асирији и Вавилону? На почетку потребно је нагласити да до данас не постоји консензус о пореклу Арамејаца, али постоје мишљења појединаца да су преци Арамејаца Аморити/Амореји (Bodi, 2014, pp. 383–384),¹ народ који се помиње још крајем трећег миленијума пре Христа, а који су се у том периоду већ настанили на простору данашње Сирије (Bodi, 2014, pp. 384–386; Roux, 1992, pp. 179–194). Њихов језик спада у подгрупу западних (или северо-западних) семитских језика. Међутим, не постоји ниједан необорив доказ да су Аморити преци Арамејаца. Оно што доводи у везу два поменута народа јесте то што су живели на истом простору, што су и једни и други говорили језиком који припада западној подгрупи семитских језика и што је могуће пронаћи поједине сличности у обичајима која су практиковали (Bodi, 2014, pp. 384–394, pp. 399–404). Али, то и даље не доказује да је реч о истом народу. Најстарији помен Арамејаца је тек из 12. века пре Христа, за време асирског цара Тиглат Пилесера I/Теглат-Фаласара I, и тада се помињу као „Ахламу Арамејци“ (Bodi, 2014, pp. 394–397; Roux, 1992, pp. 273–274). Међутим, пошто се Ахламу народ помиње два века раније, постоји мишљење да је то уједно и први помен Арамејаца. Ипак, у списима из 14. века пре Христа не помиње се реч „Арамејци“ или нека изведница из имена овог народа. Као и у случају Аморита и овде је реч о народу који је говорио један од западносемитских језика и који је живео отприлике на простору данашње Сирије и њене околине (Roux, 1992, p. 274). Могуће је да су од Ахламу народа настали Арамејци, али је исто тако могуће да је реч о два различита народа који су у једном истом тренутку живели на истом простору и говорили сродним језицима. У једанаестом веку се већ говори о неколицини арамејских краљевина на овом простору, али само неке од њих су успеле да опстану 2 до 3 века, често у вазалном положају (Roux, 1992, pp. 274–276). У 10. веку пре Христа Арамејци су стигли до Низибије и населили су се на простору Џазире, северо-запада

¹ На почетку свога рада наводи мишљења различитих аутора о вези између Аморејаца и Арамејаца.

Месопотамије (Roux, 1992, p. 280). Забележени су њихови напади и на простору југо-истока Месопотамије у 11. веку пре Христа, на пример на град Сипар (Sippar), као и да су се населили на граници са Еламитима (Roux, 1992, p. 281). Међутим, већ од краја 10. века пре Христа њихова експанзија бива заустављена, а у наредном периоду Асирија враћа све одузете јој територије и гаси, некада лакше, некада теже, арамејска краљевства једно за другим, и то траје све до половине 8. века (Roux, 1992, pp. 282–304). Оно што је важно јесте то да Асирија тада расељава Арамејце унутар граница свог царства, а неки од њих постају и плаћеници у асирској војсци (Roux, 1992, p. 307). Као разлоге за расељавање побеђених народа од стране Асирије Жорж Ру (Georges Roux) у својој књизи *Ancient Iraq* наводи следеће: да се казне народи због напада на Асирију, да се казне због побуне против ње, или да би се спречиле будуће побуне, па да се народи одвоје од својих локалних светилишта и локалних богова, да им се поремети традиција и ослаби утицај владарских породица, да се попуне напуштени локалитети, или да се населе новоизграђени на границама (неке врсте „војних крајина“), да се доведу радници за обрађивање поља, да се попуни асирска војска, да се нађу радници за изградњу нових грађевина, али и да се доведу у Асирију уметници, занатлије, учењаци и писари (Roux, 1992, p. 307). Оно што је још важно поменути јесте то да је последица ових сеоба све шира употреба арамејског језика. Арамејци где год да су ишли чували су свој језик и писмо. С обзиром на то да је реч о семитском језику, као што су семитски језици били и асирски и вавилонски (тј. акадски), али да се неупоредиво лакше писао (за асирски и вавилонски је коришћено клинасто писмо, а Арамејци су за основу свог писма узели феничанско и направили алфабет за своје потребе) све више људи, не-Арамејаца, је почело да се користи арамејским језиком јер га није било тешко научити, а било га је лако писати. Х. Гзела (Holger Gzella) додаје да су разлози за широку употребу арамејског били и ти да језик није био „везан“ за одређен народ и културу, него да су га многи говорили, а међу њима и различити радници који су се према потребама селили и тако расељавали језик (Gzella, 2015, pp. 106–108). Опште је познато да су га и Јевреји који су живели у Вавилону прихватили као свој говорни језик и на њему је написан Вавилонски талмуд. Ово је све утицало на то да га неколико векова касније и Персијанци изаберу за један од службених језика царства.

Тачно време досељавања Арамејаца на простор Египта није познат. Могуће је да реч о временском периоду од када су падале арамејске краљевине под власт Новоасирског царства, тј. од 8. века пре Христа, и да је дошло до повлачења групе Арамејаца пред Асирцима. Затим, да је реч о времену када је Новоасирско царство контролисало и Египат (7. век пре Христа), и да су Арамејци као плаћеничка војска пресељени у Египат и који су у војним насеобинама, колонијама, живели са својим породицама, што је изгледа и највероватније, а ту су остали и као плаћеничка војска Египта после пада Асирије.

Након тога, када је Персија преузела контролу над Египтом, такође остају као плаћеничка војска Ахеменида. Наравно, могуће је да је део дошао и са Јеврејима, а о чему ће касније бити више речи, за време Нововавилонског царства у другој половини 7. или у првој половини 6. века пре Христа. Оно што је поуздано јесте то да постоје арамејске колоније у Египту крајем 6. века и током 5. века пре Христа и да су документи сачувани из овог периода доказ тога. Вредно је помена и то да су арамејске и јеврејске насеобине често бивале близу једни других, као и да су пронађена писма на арамејском и у јеврејским заједницама.

Особености арамејског језика писама из Хермопоља

Један прилично користан преглед арамејског језика који је коришћен у Египту може да се нађе код Такамитсу Мураоке (Takamitsu Muraoka) и Безалел Портена (Bezazel Porten) у *A Grammar of Egyptian Aramaic* из 1998. године, али они све списе пронађене у Египту посматрају као један дијалект са различитим особеностима зависно од места у којима су настали списи. Међутим, у новијој књизи из 2015. године, под називом *A Cultural History of Aramaic* од Х. Гзеле, ипак је уочљиво да постоје разлике у дијалектима између докумената пронађених у Хермопољу и *Ахикара*, са једне стране, и докумената, на пример, из Елефантине, са друге. Ови први су још увек задржали неке особености старијих дијалеката, док су други документи из Египта ипак усклађени са ахеменидском реформом арамејског језика, дијалекта који је у Персији коришћен као један од службених језика.

С обзиром на то да је реч о краћим текстовима који су тема овога рада није захвално изводити опширне закључке јер је увек могуће да је реч о особеностима које је практиковао сам писац, а не да је реч о чувању неког дијалекта. Међутим, ослањајући се на оно што проналазим у ових шест писама и на оно на шта указује Х. Гзела, могу да се извуку поједини закључци. На пример, оно што прво упада у очи јесте писање фонема /ḏ/ који се у ранијим дијалектима обично писао графемом ṭ (z) док је у времену пред ахеменидску власт и у њихово време чешћа пракса била да се поменути фонем пише графемом ṭ (d). Основни узрок за ово разликовање треба тражити у различитим алофонима фонема /ḏ/. Ипак, оно што је занимљиво у овим писмима јесте то да проналазимо недоследност у употреби графема за фонем /ḏ/ тако да код истог аутора проналазе оба графема за исти фонем. Аутор пише реч 'ṭ (на пример, А2.1 редови 2, 4, 6; А2.2 ред 2, 4, 7; А2.3 ред 2 и тако даље) док исту ту реч у сложеници пише као 'ṭṭ (на пример, А2.3 ред 4; А2.4 ред 4 и тако даље). Аутор (А2.5, ред 7) користи новији облик показног ḥṭ за женски род, уместо старијег ḥṭ. Х. Гзела због примера попут ових сматра да хермопољска писма сведоче о раднијој традицији која је још увек присутна у форми 'ṭ, која може да се разуме и као нека врста устаљене праксе, навике, док утицај ахеменидске реформе може да се види у томе да се фонем /ḏ/ ипак пише (и)

са графемом τ (*d*).²

Осим овога Х. Гзела представља још неке примере могућег утицаја ахеменидске реформе. На пример, иако наглашава да је етимологија речи DUTN („нешто“; реч се појављује у А2.5 ред 4; Gzella, 2015, р. 116, фуснота 338) и даље ствар дебате, ипак сматра да је *нун* највероватније инфикс и да је реч о утицају ахеменидске стандардизације арамејског, с обзиром на то да се *нун* у ахеменидско време почео убацивати испред дугих сугласника (Gzella, 2015, pp. 115–116).³

Примери попут овога указују на чињеницу да су аутори ових писама људи који су упознати са дијалектима који претходе персијској верзији службеног арамејског језика, али и да је у време када ова писма настају та реформа започела и да јој је требало времена да заживи и да буде у потпуности прихваћена (Gzella, 2015, pp. 178–179).

Корисно је такође поменути постојање *јусива* који се по форми не може увек разликовати од имперфекта јер им је морфологија за већину облика идентична, али оно по чему је специфичан и препознатљив јесте што има „своју“ негацију у форми ʔk за разлику од свих других случајева који користе ʔl или ʔl (Muraoka & Porten, 1998, pp. 104–106; Gzella, 2015, pp. 31–33).

На крају, указаћу и на реч ʔk која се користи за упућивање на адресате писама, тј. користи се на почетку писама и на издвојеним адресама на крајевима писама, као што то запажају и Т. Муроака и Б. Портен у одељку о предлозима (Muraoka & Porten, 1998, р. 85). Проблем се налази у чињеници да се на другим местима у писмима, као и у другим текстовима, као предлози са значењем „ка“ и „за“ користе ʔu и -ʔ .⁴ Проклитика -ʔ се употребљава и за ознаку за објекат, за датив и акузатив.⁵ Због овога није јасно зашто се онда у случајевима означавања адресата пише ʔk . Пишући граматику за (јеврејске) рукописе на арамејском из околине Мртвог мора, Урсула Шатнер-Ризер наводи да је ʔk старији облик за -ʔ , али не даје објашњење ни неку референцу (Schattner-Rieser, 2004, р. 94). Ово је заиста могуће објашњење јер је *алај*, као полуконсонант, нестабилан и дешава се да у неким случајевима временом престане да се пише. Објашњење зашто овде постоји облик ʔk био би тај да је сачуван у службеној употреби (иако у овом периоду, на шта сам већ указао, у Хермопољу још увек не можемо говорити о стандардизованом империјалном арамејском) за писање адресата, тј. да се користи као технички термин за означавање коме је писмо упућено. Још једно могуће објашњење јесте да

² О писању фонема /ð/ погледати Gzella, 2015, р. 118 и Muraoka & Porten, 1998, pp. 3–6. Још о особеностима језика хермопољских писама погледати Gzella, 2015, р. 148. Графеме κ и π су се често „мешале“ на крају речи у овом периоду (Muraoka & Porten, 1998, р. 29).

³ Ради лакше илустрације о чему је реч Х. Гзела, на поменутиим странама, даје пример именице „жена“, која је у старијим дијалектима писано *'t* а од Ахеменида *'nt*.

⁴ Реч ʔk може да се пронађе и у таргумима (уп. нпр. <https://cal.huc.edu/show1dialectKWIC.php?lemma=%29&pos=p&texts=51>).

⁵ У старијим дијалектима, а и у потоњим западноарамејским (понекад и у источноарамејским) дијалектима, коришћено је и -l (уп. нпр. Schattner-Rieser, 2004, р. 103, pp. 122–123).

је у основи предлог לַע (са ширим значењем: о, на, ка) и да је само коришћен различит графем, уместо וּ писан је כּ. У Шатнер-Ризер, иако не доводи у везу לַע са לַע, указује на то да је изговор *ајина* слабио и да је долазило до тога да га *алај* земени у писаним текстовима (Schattner-Rieser, 2004, pp. 45–46). Осим тога, важно је указати и на то она за млађе дијалекте који су се користили око Мртвог мора, наводи и објашњење да се предлог לַע користи за упућивање на све што се креће и да је структура *לאילול* + לַע + *човек/животиња* (наводи се пример: *ואתא עליכון* [„доћи ће до вас“]). За ознаку за објект -ל објашњава да се користи за указивање на места, са структуром *לאילול* + -ל + *место* (наведен је пример: *ואתה לשלם* [„и дошао је у Салем“]).⁶ Међутим, ово није случај у египатском арамејском и, на пример, са глаголом *לשל*, „послати“, налазимо и לַע и -ל. Т. Мураока и Б. Портен (Muraoka & Porten, 1998, p. 270) наводе примере: *אגרת של על נפין* („послао је писмо Напаину“), и: *שלחלי לבשא* („пошаљи ми одећу“). Због овога се, посматрајући структуру у којој се користи לַע, не може доћи до закључка да ли је у вези са -ל или са לַע. На сајту *The Comprehensive Lexicon Project* (<https://cal.huc.edu/>) налази се следећа напомена за לַע: „JLA [Jewish Literary Aramaic] as rare and incorrect var. for *ל* <רמ> *ל* <רמ>“, као и: „Note that in authentic post-Official Aramaic texts *ל* is replaced by *ל*- or *ל*!.“⁷ Иако су напомене кратке, јасно је да такође постоји гледиште да је реч о „нетачној варијанти“ за לַע, као и да је касније овај облик потиснут. У случају писама из Хермопоља, једино што је несумњиво јесте то да לַע означава коме је упућено писмо.

Писма на арамејском из Египта као помоћ разумевању јеврејске историје

Да бисмо разумели важност *писма најписаних на арамејском језику у Египту* за оне који читају Свето Писмо и изучавају јеврејску историју и културу, потребно је задржати се и на њиховој историји и то конкретно на делу њихове историје који није у великој мери познат онима који се Светим Писмом не баве академски. Помен Вавилона и Персије у контексту Јевреја, тј. историје Јевреја у 6. и 5. век пре Христа обично се доводи у везу, прво са Вавилонским ропством и уништењем Храма и Јерусалима, а затим са дозволом персијског цара Кира да се Јевреји могу вратити у своју земљу и да могу обновити Храм, а нешто касније (уз проблеме) и зидове Јерусалима. Након тога, за време персијске владавине, ту су асоцијације о обнови верског живота, о подучавању народа Петокњижју и свим оним са чим су се обновитељи Храма и Јерусалима сусретали. Осим овога, помињу се и Јевреји који нису хтели да се врате са простора Месопотамије. Међутим, мање се обраћа пажња на Јевреје који су живели у Египту у овом периоду. На првом

⁶ Урсула Шатне-Ризер (Schattner-Rieser, 2004, p. 123) позива се на Muraoka, T. (1992). *Studies in Qumran Aramaic*, ANS 3. Louvain, Peeters (pp. 99–118). Нажалост, нисам успео да дођем до ове књиге.

⁷ За ово се наводе и примери из таргума на линку из фусноте 4.

месту треба подсетити да када су Јудеји вођени у Вавилонско ропство, да је један број њих нашао уточиште у Египту (2Цар 25, 25, Јер 43, 7), тј. да народ није подељен само на оне који су одведени у Вавилон и на оне који су остављени да обрађују земљу на простору Јудеје (2Цар 25, 11–12). Ова чињеница је посебно важна јер међу поменутих писмима имамо и она која су Јевреји писали арамејским језиком из периода који се обрађује у овом раду, а у којима се помиње како су се организовали њихови преци пре њих (вероватно је реч о горе поменутом времену када се доселио један број Јевреја да би се спасили од Нововавилонског царства) и шта они траже од персијских власти за себе и за своју организацију. Чињеница је, дакле, и према ономе што је сачувано у Светом Писму Старог Завета и према писмама која су сачувана у Египту из 6. и 5. века пре Христа да су Јевреји у време Нововавилонског царства, тј. у првој половини 6. века већ имали своје насеобине у Египту, у време Саиске династије. Као додаток овоме потребно је додати и то да су они ту остали као војници, као плаћеничка војска (са својим породицама) и када је Египат пао под персијску власт. Са њима, или у њиховој непосредној близини, налазимо исте такве колоније Арамејаца. Један од могућих разлога зашто су ови народи живели заједно, или једни поред других, треба тражити у њиховој блискости, како по питању језика (и у Светом Писму имамо сведочанство да се на јудејском двору, у време Асирских освајања, знао арамејски [уп. 2Цар 18, 17–37]), тако и по питању појединих обичаја. Неке од најпознатијих колонија Јевреја и Арамејаца су оне у Сакари (око 30 километара јужно од Каира), Хермопољу/Хермупољу (данашњи централни Египат) и Елефантини (јеврејски гарнизон) и Сијена (арамејски гарнизон; код ова два последња места се налазила некадашња граница Египта и Нубије; данас су оба места делови града Асуана у Египту; Muraoka & Porten, 1998, р. xxiii). У овим градовима пронађен је велики број рукописа на различитим језицима, а међу њима су и рукописи написани на арамејском језику. Важност ове чињенице и сачуваних докумената, чак и приватних писама између Арамејаца, оних који нису у директној вези са Изабраним народом, за изучавање јеврејске историје и културе огледа се у томе што они несумњиво показују како је изгледала свакодневница Изабраног народа у Египту, јер није могла да се разликује у великој мери од људи који су живели са њима у истој земљи као странци и у истим или суседним градовима. Дакле, све ово доприноси бољем разумевању културно-историјског амбијента у ком живи и Изабрани народ од 6. до 4. века пре Христа на простору Египта, а с тим у вези и бољем разумевању текстова Светог Писма и историје спасења.

На све ово треба указати и на чињеницу да аутори писама чији се текстови и њихове преводи на српски налазе у овом раду поздрављају храмове бога Бетела и Царице Небеса,⁸ као и да се у сваком писму моле египатском богу

⁸ У писмима се не налази лично име „Царице Небеса“. Нека „Царица Небеса“ се помиње и у Старом завет, код Јеремије (7, 18; 44, 17–19 и 25), али ни на овом месту се не наводи име

Птаху. Овде несумњиво видимо да је једна од последица пресељавања народа са једног места на друго, на коју указује у Жорж Ру и коју сам помињао у првом делу текста, заиста јесте та да народ прихвата локалне богове који су поштовани ту где су се доселили, а често заборавља оне које је поштовао док је живео на својој матичној територији. Ако ово имамо на простору асирског царства и у том времену, па све до Египта вековима касније, на примерима различитих народа, онда постаје јасније због чега је Изабрани народ често прихватао богове других народа на чије просторе се досељавао и са којима је живео и имао контакте. Осим тога, забележени су и примери да уколико би неко „доносио“ своје богове на простор где се досељавао или мењао важност појединих богова, да такав не би био прихваћен од локалне заједнице, као и да је долазило и до побуна и сукоба (Roux, 1992, p. 382). Све ово потврђује теорију Ж. Руа о последицама пресељења народа како у време Новоасирског царства, али и у времена која су му следила, а све то доприноси бољем схватању због чега су и Јевреји често почињали да поштују друге богове и зашто су њихове вође морале стално да се боре против те праксе.

Осим овога, за крај, да укажем и на то да су писма пронађена у Хермопољу, а да су адресирана на Сијену и Луксор, што указује на повезаност арамејских заједница унутар Египта.

О преводу

У тексту се налазе изрази које је тешко дословно, али и доследно преводити. На првом месту бих се задржао на реченици која се налази у свим писмима и која се разликује само у томе да ли се писац обраћа једном лицу или неколицини, тј. да ли је адресат једнина или множина. Текст је следећи: **ברכתכי לפתח זי יחזני אפיכי בשלם**, а приближно дослован превод би био: „Благословио сам те за Птаха/Птаху да видим лице твоје у миру.“ Међутим, ова реченица на српском није разумљива. Простије речено: „Благословио сам те богу да бих те видео у миру“ је неприродно српском говору. Због тога сам покушао да је учиним разумљивијом и мало сам је променио и у свим преводима у овом раду превео сам је с: „Благословио сам те Птахом да би ми показао лице твоје у миру.“ Ово решење сам искористио јер је природније у српском говору да се каже „благосиљам те (живим) Богом...“, него „благосиљам те Богу/за Бога...“ Решење је компромисно и то између дословног (неразумљивог) превода и онога што је уобичајено у српском, а то је „молим се Богу за тебе (за живот и здравље), а да би ме удостојио да те видим у добром (стању/здрављу).“

Следећи проблем је реч **שלם** која дословно значи „мир“, **шилама*⁹, али се

неке богиње. Карел ван дер Торн (Karel van der Toorn) сматра да је реч о арамејској богињи под именом Анат-Бетел или само Анат, партнерка бога Бетела (van der Toorn, 1992, pp. 96–97 и van der Toorn, 2019, p. 30, pp. 45–49).

⁹ Арамејски текст није вокализован и не може се са сигурношћу знати како се изговарало. За изговор постоје разне хипотезе које се ослањају на старије дијалекте код којих се виде

и код Арамејаца и код Јевреја (али и других семитских народа) користила и користи за поздрав. На почетку писама, тамо где се „поздрављају“ богови или храмови, „домови богова“, задржао сам израз „мир“ јер је код нас на богослужењима сачуван израз „Мир вам!“, а и у Новом завету, на пример Мт 10, 12: „А улазећи у кућу, поздравите је говорећи: ’Мир дому овоме!’“ С обзиром на то да је термин познат и да се користи у контексту богослужења и у Светом Писму, сматрам да је значење термина разумљиво. Са друге стране, у свакодневном говору израз „мир вам“ се не користи, па сам уместо „мир“ ставио оно што је природније модерном српском језику, тј. „поздрав“. Осим ова два значења термин **ܡܠܫ** може да означава и „добробит“, „благостање“, тако да се користи и у контексту питања „да ли је неко добро“ тј. **ܡܠܫܟܘܢ**, а самим тим и као одговор на питање да јесте добро, тј. опет речју **ܡܠܫ**.

Осим ове речи проблем је глагол **ܡܠܫܘܢ** који значи „послати“ који се у овим писмима користи у смислу „јавити“, „обавестити“, или дословније „послати [обавештење]“. У преводу сам користио термин „јавити“.

У писмима се често наилази на израз **ܠܘܥܝ** који сам ја преводио „а сада“. Речи је о изразу који се употребљава у текстовима када се завршава једна тема и почиње друга, тј. сликовито речено: са претходним смо завршили, „а сада“ почињемо нову тему. Покушавајући да останем веран оригиналном тексту овај израз сам свуда исто преводио како би читалац превода имао бољи увид у структуру оригиналног текста (Muraoka & Porten, 1998, p. 335).

Поред оваквих ствари, потребно је да поменем да сам се трудио да сачувам речи унутар реда како је у рукопису и уколико реченица прелази из једног реда у други нисам премештао речи тако да поједине реченице не звуче природно, али су разумљиве.

Препис и превод

Ради лакшег разумевања оригиналног текста доносим и табелу са две верзије арамејских писама. Прва верзија је квадратно, општепознато писмо арамејског језика које су и Јевреји усвојили, а друго је које је настало према рукописима пронађеним у Египту, а који сам користио за преписивање текста рукописа.

ܐ	ܒ	ܘ	ܘܢ	ܕ	ܗ	ܝ	ܠ	ܡ	ܢ	ܣ	ܥ	ܦ	ܘ	ܩ	ܩ	ܪ	ܫ	ܬ
ܫ	ܘ	ܘܢ	ܕ	ܗ	ܝ	ܠ	ܡ	ܢ	ܣ	ܥ	ܦ	ܘ	ܩ	ܩ	ܪ	ܫ	ܬ	ܫ

неке гласовне промене, или ако су неке речи записане писмима у којима се пишу вокали (на пример, арамејске речи записане клинастим писмом или касније грчким алфабетом), или у потоњим вокализованим текстовима као што је библијски арамејски, или још новији сирски језик и томе слично.

¹⁰A2.1

Recto

1. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית
 2. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית
 3. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית
 4. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית
 5. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית
 6. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית
 7. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית
 8. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית
 9. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית
 10. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית

Verso

11. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית
 12. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית
 13. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית
 14. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית
 15. חֲצֵה עַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית וְעַבְדְּךָ אֲרָאָה עִבְרִית

A2.1¹¹

Recto

1. Мир Дому Бетеловом¹² и Дому Царице Небеса! За мою сестру Нанаихему
2. од твоего брата Набуша. Благословио сам те Птахом да би ми показао лице твоје у миру.
3. Поздрав Бетелнатану! Поздрав [за] *Nky*¹³ и Аша и Ташију и Антија и Атију и Реју.

¹⁰ Текстове сам прекуцао према фотографијама рукописа који се налази у Porten & Yardeni, 1986, p. 11, p. 13, p. 15, p. 17, p. 19, p. 21, а проверио према тексту који је прекуцан са истог извора, али квадратним писмом у истој књизи на странама p. 10, p. 12, p. 14, p. 16, p. 18, p. 20.

¹¹ Превод текста сам проверио према енглеском преводу који се налази у поменутој књизи, Porten & Yardeni, 1986, на истим странама на којима се налази текст прекуцан квадратним писмом, тј. за A2.1 p. 10, A2.2 p. 12, A2.3 p. 14, A2.4 p. 16, A2.5 p. 18, A2.6 p. 20. При преводу сам се највише ослањао на речник *Comprehensive Aramaic Lexicon Project* (доступан на сајту <https://cal.huc.edu/>), али и речнике за сирски језик (= едески дијалект арамејског језика): Robert Payne Smith, *Thesaurus Syriacus*, t. 1–2 и Jessie Payne Smith (Mrs. Margoliouth), *A Compendious Syriac Dictionary*.

¹² С обзиром на то да текст није вокализован, да није сигурно како се иначе империјални арамејски изговарао вокализацију личних имена сам преузео из превода на енглески.

¹³ За ово име се не зна како се изговарало. Не постоји ни претпоставка.

4. А сада, стигло ми је одело које си ми послала и нашао сам га потпуно похабаним.
5. Моје срце га се није дотакло. Ако бих видео у чему обилујете, могао бих то да дам за посуду
6. једну [=неку] за Атију.¹⁴ А сада, одећа које сте ми допремили [у] Сијену, њу облачим
7. ја. А сада, допремите нам ричинус, а ми ћемо га дати за уље. А сада, не
8. брините се за нас, за мене и Макибанита. Ми се бринемо за вас. Заштитите
9. Бетелнатана од Хабида. А сада, ако нађем човека од поверења
10. допремићу вам нешто [по њему]. Поздрав Шабетајиу сину Шуга. Поздрав Пасају.

Verso

11. Поздрав Едери сину Пасајеву. Поздрав Шаилу сину Петехортаисовом и Ашу
12. сину Петехнумовом. Поздрав целом комшилуку¹⁵. [Да питам] да ли вам је добро послао сам писмо
13. ово? Поздрав оцу моме Псамиу, од слуге твога Набуше. Поздрав мајци мојој
14. Мами. [И] поздрав брату моме Битији и његовом народу¹⁶. Поздрав и Вахпреу.
15. За: Нанаихем од Набушезиба сина Петехнума. Сијена.

A2.2
Recto

1. אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה 1.
2. אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה 2.
3. אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה 3.
4. אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה 4.
5. אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה אֲנִי הִנֵּנִי מֵעַתָּה 5.

¹⁴ Није ми јасно на шта се односи енклитичка заменица која упућује на то шта би он дао за посуду. На првом месту, смисао може да буде тај да би он то што они имају у изобиљу могао да размени за посуду. Међутим, специфичност овог писма јесте у овом сталном понављању „а сада“, (како сам у првом делу рада већ објаснио) израз који се користи на почетку нове теме унутар текста. Он овде није „започео нову тему“ иако термин користи изразито често, па би могло да се односи и на то одело. Смисао би онда био да не зна шта имају доста па да одело не промени за то што имају.

¹⁵ Основа речи је „купати“, „прати“, а касније се користило и за „крштавати“. Нејасно значење. Преузео сам превод термина из енглеског превода у ком је такође означено да је реч о нејасном значењу.

¹⁶ Тј. породици.

¹⁷ У препису рукописа издавач је ставио да није јасно да ли је реч о слову „д“ или „р“ пошто

6. וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי
 7. וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי
 8. וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי
 9. וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי
 10. וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי
 11. וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי
 12. וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי
 13. וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי
 14. וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי
 15. וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי
 16. וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי
 17. וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי

Verso

18. וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי וְעַתָּה יָבִיטְךָ אֶל-בְּרִיתִי

A2.2
Recto

1. Поздрав Дому Банита у Сијени! Мојој сестри Ташији од твога брата Макибанита.
2. Благословио сам те Птахом да би ми показао лице твоје у миру. Набуши је добро
3. овде. Не брините се за њега. Нећу га подстицати¹⁸ да [оде] из Мемфиса. Поздрав [за]
4. Псамија [и] Јаке. Поздрав Нанаихеми. А сада, пази, своту сребра која
5. је била у руци мојој давао сам¹⁹ и поделио²⁰ Банитсару сину Табије, сестре
6. Набушине, сребра 6 шекела и зуз, сребро зуза.²¹ А сада, јави
7. Табији да допреми код тебе вуну [у вредности] дела [тог] сребра – [тј. у вредности] 1 шекела.

се слично пишу, а реч није разумљива ни у једном случају. Међутим, поредећи како аутор пише слово „д“ у овом и другим његовим писмима (пише нешто ситније слово „д“ него слово „р“) ја претпостављам да је и овде реч о слову „д“.

¹⁸ Дословније: искушавати, испитивати, проверавати.

¹⁹ Дословније: давала се. Односи се на своту.

²⁰ У преводу на енглески реч није преведена и остављена је као неразумљива, нејасна. Ја сам је превео на основу сирског корена *pg* који може да значи остати без нечега, недостајати, па ми изгледа као да је делио и остао без новца, тј. поделио га је (сирски дијалект ће се појавити тек вековима касније, али није реткост да се неки облик појави у једном дијалекту, па да о њему нема сведочанстава вековима, а онда се касније појави у неком другом дијалекту, иако се не може говорити да је реч о линеарној еволуцији језика).

²¹ Вредност зуза је мања од шекела. Према *Comprehensive Aramaic Lexicon Project* (<https://cal.huc.edu/>) реч је о пола шекела, а према Payne Smith, 1879–1901, 1097, реч је о четвртини шекела, „quartam partem sacri sicli valens“.

8. А сада, ако ти да јагње и његово руно, јави ми.
9. А ако ти да вуну која припада Макији, јави ми.
10. Ако ти не да [ништа], јави ми, а ја ћу се овде жалити на њих.
11. А сада, купио сам маслиново уље за Јаке и одело, а такође за тебе посуду
12. једну лепу и, такође, мирисно уље за Дом Банитов. Још не [могу да] нађем
13. човека да вам допреми ово. А сада, допреми ми рицинус, прегршта
14. 5. Дај жито Вахпреу и дај да купи греде
15. и остави [их] у његовој кући. Не стоји му на путу,²² сваку греду коју нађе
16. нека купи. Ако ти Реја да вуну, јави ми. Поздрав за
17. Тетосирију и пази на њу. Послао сам ово писмо [да питам] да ли сте добро?

Verso

18. За Ташију од Макибанита сина Псамијевог. Сијена. Испоручити.

A2.3
Recto

1. חֲצֵהָ עֲבָרָה וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 2. עֲבָרָה וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 23 אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 3. אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 24 אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 4. אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 5. אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 6. אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 25 אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 7. אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 אֶתְּחַבְּבֶנּוּ

Verso

8. אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 9. אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 10. אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ
 11. אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ וְעֵרְבָה אֶתְּחַבְּבֶנּוּ

²² Дословније: немој да стојиш испред њега.

²³ Последње слово није јасно да ли је „г“ или „ј“, али поредећи га са овим словима написаним на другим местима вероватније је да је реч о „г“.

²⁴ Слабо виљдиво у рукопису, а у преводу на енгл. стоји ознака да је реч о „брисању“.

²⁵ У рукопису је додато између редова.

A2.4
Recto

1. אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָאָדָם הַזֶּה וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת כָּל הָעָם הַזֶּה
 2. וְאֶת כָּל הָאֲשֵׁר בָּהֶן וְאֶת כָּל הָאֲשֵׁר בָּהֶן וְאֶת כָּל הָאֲשֵׁר בָּהֶן
 3. אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָאָדָם הַזֶּה וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת כָּל הָעָם הַזֶּה
 4. אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָאָדָם הַזֶּה וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת כָּל הָעָם הַזֶּה
 5. אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָאָדָם הַזֶּה וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת כָּל הָעָם הַזֶּה
 6. אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָאָדָם הַזֶּה וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת כָּל הָעָם הַזֶּה
 7. אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָאָדָם הַזֶּה וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת כָּל הָעָם הַזֶּה
 8. אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָאָדָם הַזֶּה וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת כָּל הָעָם הַזֶּה

Verso

9. אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָאָדָם הַזֶּה וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת כָּל הָעָם הַזֶּה
 10. אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָאָדָם הַזֶּה וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת כָּל הָעָם הַזֶּה
 11. אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָאָדָם הַזֶּה וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת כָּל הָעָם הַזֶּה
 12. אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָאָדָם הַזֶּה וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת כָּל הָעָם הַזֶּה
 13. אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָאָדָם הַזֶּה וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת כָּל הָעָם הַזֶּה
 14. אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָאָדָם הַזֶּה וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת כָּל הָעָם הַזֶּה

A2.4
Recto

1. Поздрав Дому Банитовом у Сијени. За мога господара Псамија, твој слуга Макибанит. Благословио сам те
2. Птахом да би ми показао лице твоје у миру. Поздрав мојој мајци Мами. Поздрав
3. мом брату Битији, његовом народу³⁵ и његовој деци. Поздрав Реји. Не брини се за Харуса.
4. Ја га нећу оставити самог, докле год стижем руком мојом.³⁶ А и сада чиним [колико могу] за њега.
5. За мога брата Вахпреа од твога брата Макибанита. Послао сам ти поздрав и [жеље за дуг] живот. А сада,

³¹ У рукопису је ово једна реч, као што је и овде написано, али у прекуцаном тексту квадратним писмом написано је као две речи לבש משך.

³² Исто као и у претходној фусноти, у прекуцаном тексту написано је као две речи למייתח לכן.

³³ У преводу на енглески стоји напомена да је реч о дрисању *ламеда* и онога што следи, а што је нечитко. У рукопису *ламеда* је и даље читљив иако једном делом умрљан, али не може да се разазна шта му следи.

³⁴ Цео последњи ред, адреса коме се шаље, написан је у рукопису наопако, „наглавачке“.

³⁵ Тј. његовим укућанима.

³⁶ Тј. колико год и докле год буде могао.

A2.6

Recto

1. За Табију од д[рата твог ...]р. Благословио сам те Птахом да
2. би ми показао твоје лице у м[иру ... си]н мој пита да ли си добро?
3. А сада, дао је М[акибанит Банитсару]зету⁴² Набушином од сребра
4. 6 шекела и зуз. Д[ошао је до мене Бантисар]и извео ме, мене и мог сина,
5. и написао му о[томе писмо. Иди]и купи вуну онолико колик-
6. о можеш и до[преми је Ташији у Си]јени. Пази, сребро које је било
7. у његовој руци дао је, шекел [1, теби. Набуша и Маки]банит питају да ли си добро

Verso

8. и да ли је Таруја добро и [... и ... и ... А са]да, Банитсар је добро овде.
9. А за сина његовог не д[рини. А сада, пази,] ми тражимо брод
10. да вам га доведу. За [мир твој послао сам п]исмо ово.⁴³
11. За моју мајку [Табију од ...р]сина *Srh*-а. Луксор. Испоручити.

Литература

- Bodi, D. (2014). Is There a Connection Between the Amorites and the Arameans? *ARAM Periodical*, 26 (1-2), 383–409.
- Comprehensive Aramaic Lexicon Project*. (n.d.). Приступљено 15. 9. 2022, на сајту <https://cal.huc.edu/>
- Gzella, H. (2015). *A Cultural History of Aramaic; From the Beginnings to the Advent of Islam*. Brill.
- Muraoka, T., & Porten, B. (1998). *A Grammar of Egyptian Aramaic*. Brill.
- Payne Smith, J. (1903). *A Compendious Syriac Dictionary*. Clarendon Press.
- Payne Smith, R. (1879–1901). *Thesaurus Syriacus* (Vols. 1–2). Clarendon Press.
- Porten, B., & Yardeni, A. (1986). *Textbook of Aramaic Documents from Ancient Egypt, Letters* (Vol. 1). The Hebrew University, Department of the History of the Jewish People.
- Roux, G. (1992). *Ancient Iraq*. Penguin books. (3rd Ed.)
- Schattner-Rieser, U. (2004). *L'araméen des manuscrits de la mer Morte; I: Grammaire*. Edition du Zèbre.
- Van der Toorn, K. (1992). Anat-Yahu, some other deities, and the Jews of Elephantine. *Numen*, 39 (1), 80–101.
- Van der Toorn, K. (2019). *Becoming Diaspora Jews; Behind the story of Elephantine*. Yale University Press.

⁴² Због оштећеног рукописа није јасно о каквом тачно односу је реч између Банитсара и зета и да ли је то иста особа.

⁴³ Да се не би измешало значење угластих заграда ову реченицу сам превео дословно. У претходним писмима сам угласте заграде користио када сам додавао своје речи да би текст био разумљивији, а у овом писму унутар угластих заграда се налази покушај реконструкције оштећеног текста.

